

KONSTITUCIJA IR JOS AIŠKINIMAS

EGIDIJUS KŪRIS

Straipsnyje aptariama "dvilypė" konstitucijos samprata: viena vertus, konstitucija gali būti tapatinama su "konstituciniu aktu", t.y. pagrindiniu valstybės įstatymu; kita vertus, pripažinimas, jog konstitucija reiškia fundamentalius valstybės sutvarkymo principus, suponuoja, kad jos sąvoka apima ir "konstitucinio akto" išaiškinimus, t.y. konstitucinę doktriną. Lietuvos Konstitucinio Teismo pavyzdžiu parodoma, jog "taikomos" konstitucijos apimtis proporcinga suformuotai konstitucinei doktrinai ir kad bent šiame valstybės gyvenimo etape konstitucinė doktrina generuojama konstitucinių konfliktų pagrindu.

Diskutuoti paskatino *Politologijoje* 1998 m. išspausdintas Aleksandro Dobrynino straipsnis¹, kurio pagrindines mintis keliais sakiniais galima reziumuoti taip. Politikos mokslų kontekste konstitucija paprastai apibūdinama kaip "fundamentalūs valstybės politiniai principai", kurie, beje, nebūtinai turi turėti rašytinę išraišką². Konstitucija nėra *tik* juridinis dokumentas, tad jos "esmės suvokimas reikalauja ne tik teisiinių procedūrų išmanymo, bet ir teorinės politinės išvalgos"³. Remiantis dar Aristotelio suformuluota idėja apie skirtumą tarp konstitucijos, įstatymų ir kasdienių politinių sprendimų, konstitucijai priskirtina visuomenės stabilumo garanto ir jos klestėjimo sąlygos funkcija⁴. Tačiau konstitucijos principai nėra nepažeidžiami. Pirma, įstatymai yra prasmingi

---

Egidijus Kūris – socialinių mokslų daktaras, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjas, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto docentas.

© Egidijus Kūris, 1999

Straipsnis įteiktas redakcijai 1999 m. liepos 12 d.

(ar bent nepavojingi) tik tada, kai jie atitinka konstituciją; antra, jei įstatymai pernelyg priklauso nuo kasdienių politinių tikslų, tai gali neigiamai atsiliepti pačiai konstitucinei tvarkai; pagaliau, trečia, pati konstitucinė santvarka priklauso nuo to, ar ją remia piliečiai⁵. Paliekant nuošaly pagrįstus prieštaravimus, kad Aristotelio koncepcija vis dėlto netapo moderniojo konstitucionalizmo išeities tašku⁶, tenka sutikti su straipsnio autoriumi, kad minėtaisiais argumentais nesunkiai pagrindžiama pačios konstitucijos stabilumo idėja: nors konstitucijos tekstas nebūtinai yra (dažniausiai ir nebūna) idealus, jo revizija šiaip jau yra nepageidautina ir dėl galimų neigiamų politinių pasekmių, ir dėl to, kad pačioje Konstitucijoje yra pakankamai daug saugiklių, leidžiančių formalų juridinį tekstą padaryti adekvatų politiniam (veikiausiai ir kultūriniam bei apskritai socialiniam – *E. K.*) kontekstui⁷. Iš tokių saugiklių paminėtini pačios konstitucijos "meta-teisinis abstraktumas", apsinkinta jos keitimo galimybė, įstatymų (visų pirma pačios konstitucijos – *E. K.*) aiškinimo galimybė, taip pat į konstitucines vertybes orientuoto elito ir pilietinės visuomenės suformavimas⁸.

Su tokiomis teorinėmis išvalgomis sunku polemizuoti, juolab nesutikti jau vien dėl to, kad jose konstitucionalizmo idėjos vertybiniai aspektai organiškai dera su šios idėjos raiškos sociologine deskripcija. Tai itin didelis šios – ne (ar ne tik) formalios juridinės, bet "tarsi pakylėtos" – konstitucijos sampratos pozityvus krūvis. Išties, traktuojant konstituciją *tik* kaip valstybės "pagrindinį įstatymą" (taip ji paprastai apibrėžiama teisės literatūroje ir tokiam traktavimui kategoriškai priešina si cituojamojo straipsnio autorius⁹), konstitucinių principų "fundamentalumas" taptų subordinuotas politinei valiai, kuri, savo ruožtu, yra sąlygojama konkrečios politinės situacijos, interesų, o kartais net atsitiktinių veiksmų. Tuo tarpu konstitucionalizmo idėja kildinama iš "aukštesniosios teisės", t.y. teisės, neapspręstos politinės valios, idėjos¹⁰. Vis dėlto minėtosios išvalgos nėra be priekaištų. Prieštaravimas išskyla tarsi nejučia. Veikiau tai net ne prieštaravimas išdėstytajai koncepcijai, bet paties minimojo straipsnio teksto vidinio nenuoseklumo konstatavimas; šis nenuoseklumas, deja, gali paskatinti daryti išvadas, neigiančias nurodytuosius (mano požiūriu, nenuginčijamus) teorinius postulatus. Antai pažymėjęs, kad JAV teisinė (pirmiausia teisminė) praktika puikiai pagrindžia konstitucijos "pastovumo" (stabilumo) galimybę, autorius šį teiginį iliustruoja tokiu pavyzdžiu: per 200 metų JAV Konstitucija buvo papildyta tik 26 pataisomis¹¹; iš šio fakto daroma

išvada, kad Amerikos Konstitucijos keitimo tempai yra maždaug tris kartus lėtesni už lietuviškuosius¹². Jei tokia "aritmetinė proporcija" ką nors ir reiškia, nežinia, kaip patikrinti jos teisingumą. Pirmiausia, kai kurios JAV Konstitucijos pataisos naikina viena kitą¹³. Antra, reikia atsižvelgti į tai, kad Lietuvos Konstitucijai straipsnio parašymo metu tebuvo penkeri metai ir per tą laikotarpį ji buvo koreguota tik du kartus, tuo tarpu JAV Konstitucija jau penktųjų savo galiojimo metų pradžioje buvo papildyta pirmąja dešimčia pataisų – Teisių Biliu. Trečia, kiekviena pataisa, kaip norminio teksto straipsnis, gali apimti ne vieną, o daug normų ir atvirkščiai – viena konstitucinio reguliavimo nuostata gali būti nežymiai keičiama, koreguojant (redaguojant) keletą konstitucijos straipsnių. Susižavėjimas kiekybiniais konstitucijų tekstų parametrais dažnai akcentuoja visai ne svarbiausius dalykus. Antai tezė, jog Lietuvos Konstitucija yra "triskart ilgesnė už Jungtinių Valstijų Konstituciją"¹⁴ vargu ar duoda peno komparatyvistiniams apmąstymams, o vertinimo požiūriu apskritai yra bereikšmė; deja, būtent tokie konstatavimai kartais imami pagrindu Lietuvos Konstitucijos kritikai. Lygiai taip pat gali klaidinti ir konstitucinių pataisų "statistika", ypač jei Lietuvos konstitucinė praktika gretinama su ilgaamžės konstitucingumo tradicijas puoselėjęsios valstybės (šiuo atveju JAV) praktika ir jei nesuformuluotos metodologinės nuostatos, leidžiančios kiekybinius parametrus interpretuoti kaip turinčius reikšmės konstitucinio reguliavimo turiniui.

Bet pateiktasis pavyzdys ydingas ne (veikiau ne tik) dėl kiekybinių "rodiklių" reikšmės hipertrofijos, o dėl to, kad konstitucijos stabilumas siejamas tik su pataisomis jos ("pagrindinio" konstitucinio dokumento) tekste. Taip neigiama tai, kas yra visos atpasakotosios koncepcijos šerdis – konstitucijos traktavimas kaip "daugiau negu teisės akto". Konstitucijos aiškinimas, vadintas vienu iš konstitucijos adekvatumo platesniam socialiniam ir politiniam kontekstui "saugiklių", atsiduria "šalia" konstitucijos, tapatinamos su "konstituciniu aktu" ("pagrindiniu tekstu"). Taigi konstitucinė doktrina, nors ir yra tokio aiškinimo tekstinė išraiška, pati nėra pripažįstama konstitucija ir dėl to yra subordinuojama "pagrindiniam" tekstui. Jei konstitucijos išaiškinimams nepripažįstamas konstitucijos, kaip minėtųjų fundamentaliųjų principų juridinio šaltinio statusas, kokių būdu šie išaiškinimai gali būti konstitucinę tvarką stabilizuojančiu veiksmu? Taip grįžtama į formalizuotą (ir dėl to siaurą) konstitucijos stabilumo sampratą: stabilia laikoma tik tokia konstitucinė tvarka, kurios sąlygomis nėra dažnai keičiamas "pagrindinis"

konstitucijos tekstas. Tai, kad šis tekstas gali būti interpretuojamas (vadinasi, ir taikomas) nenuosekliai, priešaringai ar net taip, kaip diktuoja ne fundamentaliųjų konstitucinių vertybių turinys, bet grupiniai interesai, tampa irelevantiška.

Moderniosios konstitucinės sistemos remiasi idėja, kad konstitucija yra kur kas daugiau negu formalus akto (dokumento), vadinamo "konstitucija", tekstas¹⁵ – laikui bėgant, "pagrindinio" teksto funkcijas vis labiau perima konstitucinė doktrina, generuojama aiškinant šį tekstą, o vėliau ir pačią save. Kai teigiama, kad, pvz., JAV Konstitucija yra patraukli ir patogi, nes susideda tik iš 7 straipsnių¹⁶, tyčia ar netyčia pamirštama ne tik tai, kad beveik visi šie straipsniai Europos tradicijoje būtų išdėstyti kaip keli ar keliolika mažesnių, bet ir tai, kad *tikroji*, "gyvoji" Konstitucija surašyta daugiau kaip 500 tomų Aukščiausiojo Teismo sprendimų, t.y. konstitucinėje doktrinoje. Daryti išvadas apie JAV (beje, ir bet kurios kitos valstybės) konstitucinį reguliavimą remiantis tik Konstitucijos tekstu, tolygu spręsti apie teatro vaidinimo turinį tik iš programos. Konstitucijos ir konstitucinės santvarkos stabilumo doktrininės garantijos yra nė kiek ne mažiau svarbios, negu formalių pataisų nedarymas konstitucijos tekste; kita vertus, kadangi pati doktrina nuolat plėtojasi ir kinta, šis stabilumas nepaneigia konstitucinio reguliavimo dinamikos. Šie du momentai nėra nesuderinami.

Skirtumas tarp "plataus" konstitucijos traktavimo, kai šia sąvoka apimamas ne tik "konstitucinis aktas" (nesvarbu, vientisas ar susidedantis iš kelių dokumentų), bet ir patys fundamentalieji principai, kurių tekstinis įtvirtinimas nebūtinai tapatus jų dinamiškam turiniui, bei jų aiškinimas, ir formalios arba "siauros" jos sampratos žymi takoskyrą tarp to paties reiškinio vertinimo iš politinės filosofijos ir iš teisės mokslo pozicijų. Teisės teorijai vis labiau integruojantis su kitomis socialinėmis ir humanitarinėmis disciplinomis; ši riba tampa vis mažiau apibrėžta. Tačiau pažymėtina, kad pati fundamentaliųjų konstitucinių principų kategorija nebuvo politinės filosofijos jurisprudencijai spekuliatyviai primesta, bet "išgryninta" iš kasdienės teisinės (teisminės) praktikos¹⁷. Todėl "plačios" konstitucijos sampratos atmetimas argumentuojant tik tuo, kad profesionaliu teisiniu požiūriu jis komplikuoja jos pozityvistinę (taigi pragmatiška) taikymą, ne tik neįtikina, bet konfliktuoja su tokia teisine praktika, kai konstitucijos normos pačios tiesiogiai preiziumuoja "aukštesniosios teisės" buvimą arba pozityviųjų normų sistemos spragos užpildomos doktrina, išvedama iš "aukštesniosios teisės"¹⁸.

Deja, reikia pripažinti, kad lietuviškajame konstituciniame diskurse bent iki pastarojo meto buvo ignoruojami kai kurie svarbūs konstitucinės santvarkos stabilumo aspektai. Tiesa, pripažįstama, kad iš principo bet koks 1992 m. Konstitucijos keitimas gali sukelti tokias politines, socialines ir kultūrines implikacijas, kurios galėtų paskatinti nihilistinį požiūrį į konstitucines vertybes apskritai. Nėra didesnio nuomonių išsiskyrimo ir dėl to, kad Konstitucijos teksto koregavimas neturėtų būti siejamas su konkrečiais interesais, kuriuos realizuoti buvo įmanoma (arba neįmanoma) dėl dabartinio konstitucinio reguliavimo¹⁹. Sutariama ir dėl to, kad dėl konstitucinių nuostatų turi būti pasiekiamas platesnis konsensusas, t.y. konstitucinės novelos negali būti tik valdančiosios daugumos produktas²⁰. Tačiau atidesnio dėmesio kol kas nesusilaukia būtent Konstitucijos aiškinimas *kaip* jos stabilumo užtikrinimo būdas²¹. Tai nė kiek neprieštarauja tai aplinkybei, kad Konstitucijos aiškinimas apskritai vis labiau teoriškai įprasminamas ir diskutuojamas; pabrėšiu: Konstitucijos aiškinimo problematikoje, kaip konstitucinio diskurso sudėtinėje dalyje, stokojama *būtent* konstitucinės tvarkos stabilumo dimensijos. Dominuoja tokia paradigma. Konstitucijos aiškinimas (kaip ir apskritai teisės aiškinimas) traktuojamas siaurąja prasme (*sensu stricto*) – kaip "dviprasmybių aiškinimas, abejotinų rašto dalykų, kalbos dalių tikrosios prasmės nustatymas"²². Taip suvokiamas konstitucijos aiškinimas turįs palengvinti konstitucijos taikymą, bet ne generuoti konstitucijos raidą, juolab ne formuluoti naujas konstitucines normas, tegu ir užpildant konstitucinio reguliavimo spragas. Maža to, kartais laikoma, kad, pvz., teisėjai, taikantys konstituciją ir kitus teisės aktus, tai privalėtų daryti "mechanškai", faktiškai apsieidami be aiškinimo²³. Nepriklausomai nuo to, ar Konstitucijos aiškinimo (ją taikant) galimybė radikaliai atmetama, ar ji traktuojama tik kaip "darnesnio" jos taikymo sąlyga, aiškinimui šioje paradigmoje priskiriama geriausiu atveju tik "pagalbinė", "aptarnavimo" funkcija. Tačiau konstitucijos aiškinimas yra ne (veikia ne tik) jos taikymo "priedėlis" arba sąlyga, bet veikla, užtikrinanti, jog nuolatinėje, niekuomet nenutrūkstancioje konstitucijos raidoje fundamentaliųjų konstitucinių nuostatų stabilumas derės su konstitucijos dinamiškumu, interpretuojamu kaip gebėjimas atitikti kintančias socialines ir politines realijas. Suvokiant konstitucijos aiškinimą tik *sensu stricto*, kyla pavojus, jog bus arba paneigiama pati konstitucijos, kaip fundamentaliųjų valstybės gyvenimo principų "sąvado", esmė, arba šie principai nespės į koją su socialine ir politine raida.

Pripažįstant, kad konstitucinė doktrina yra sudėtinė konstitucijos, traktuojamos plačiau, negu tik "konstitucinis aktas" dalis, kyla daug klausimų, į kuriuos atsakyti viename nedideliame straipsnyje išties neįmanoma. Čia pabandyčiau atkreipti dėmesį tik į vieną paradoksalų konstitucinės doktrinos formavimosi aspektą – *jos formavimąsi tikrų ar tariamų konstitucijos pažeidimų pagrindu*. Ši problema tampa vis aktualesnė Lietuvoje, augant autentiškosios konstitucinės doktrinos apimčiai ir sudėtingėjant jos turiniui.

Normatyviškai ir politiškai konstitucinės doktrinos formavimosi klausimas Lietuvoje jau išspręstas. Vienintelė institucija, kurios prerogatyva yra Konstitucijos aiškinimas, yra Konstitucinis Teismas. Konstitucinė doktrina formuojama, įgyvendinant konkrečių norminių aktų konstitucingumo kontrolę. Specializuoto Konstitucinio Teismo įkūrimas Lietuvoje 1993 m. nebuvo izoliuotas įvykis Vidurio ir Rytų Europos kontekste. Po Berlyno sienos griuvimo šio Europos regiono šalys išgyveno tikrą "konstitucinį renesansą", kurio sudėtinė dalis buvo tai, ką Imre Vörösas neseniai pavadino konstitucinių teismų kūrimo epidemija²⁴. Pažymėtina, kad nei Lietuvoje, nei kitose Vidurio ir Rytų Europos valstybėse alternatyva – konstitucinės kontrolės funkcijų suteikimas bendriesiems teismams – nebuvo rimtai svarstoma²⁵, nors visuotinai pripažinta, kad būtent Jungtinės Valstijos laikytinos konstitucinės kontrolės gimtine²⁶. Nors 1787 m. JAV Konstitucija nenumatė jokie mechanizmo, kuriuo būtų galima tikrinti teisės aktų atitikimą Konstitucijai, konstitucinė kontrolė susiformavo XIX a. pradžioje kaip svarbiausias JAV konstitucinės sistemos elementas ir toks išlieka iki šiol. Būtent dėl amerikietiškosios politinės ir teisinės kultūros Aukščiausiasis Teismas galėjo paskelbti save ir žemesniuosis teismus vieninteliais konstitucingumo "sargais", turinčiais galią pripažinti įstatymus antikonstituciniais. Taigi konstitucinė kontrolė *pati* gimė kaip doktrina. Maža to, būtent ši – teisėjų, bet ne suverenaus įstatymų leidėjo sukurta – doktrina lėmė, kad pati konstitucijos sąvoka (iš pradžių JAV, o vėliau ir kitur) igavo naują prasmę; iki tol Konstitucija, sekant angliškąją tradiciją, buvo laikomi aukščiau minėtieji fundamentalieji principai, bet tik konstitucinės kontrolės funkcija, iš esmės *uzurpuota* Aukščiausiojo Teismo, sudarė sąlygas konstituciją laikyti *teisės aktu, turinčiu aukščiausiąją galią*, kurio atžvilgiu tapo įmanoma verifikuoti žemesnės galios aktų teisėtumą²⁷, t.y. valstybės "pagrindiniu įstatymu" Griežtai tariant, JAV konstitucinė kontrolė yra tik teisminė kontrolė ir niekas daugiau²⁸.

Lietuvoje, kaip ir daugelyje Europos valstybių, buvo nueita vadina-
muoju "austriškuoju" keliu, t.y. įkurtas specializuotas Konstitucinis
Teismas, kurio kompetencija yra kur kas griežčiau reglamentuota įsta-
tymų leidėjo, negu valstybėse, kuriose bendrieji teismai, įgyvendi-
nantys konstitucinę kontrolę, turi ir plačią diskreciją. Čia "tradiciš-
kai" Konstitucinio Teismo funkcija apibrėžiama kaip teisės aktų atiti-
kimo Konstitucijai tikrinimas²⁹. Tai, kad neišvengiamas tokio tikrinimo
proceso rezultatas yra *konstitucinė doktrina* – "gyvoji konstitucija",
kol kas ignoruojama. Priešingai, kartais net apgailestaujama, jog po
1992 m. Konstitucijos priėmimo praėjus gana ilgam laikui, dar nepa-
sirodė vientisas Konstitucijos komentaras³⁰. Tuo tarpu "tikrasis", tai-
komąją reikšmę turintis komentaras negali atsirasti, kol nėra sukaupta
"kritinė masė" Konstitucinio Teismo nutarimų ir sprendimų, kuriuose
suformuluota Lietuvos konstitucinė doktrina. Kitaip tariant, nors Kon-
stitucija yra tiesiogiai taikomas aktas³¹, realiai jos yra *tiesiogiai taikoma, kiek buvo išaiškinta Konstituciniam Teismui tiriant konkrečių teisės
aktų atitikimą Konstitucijos nuostatoms*. Ši tezė gali skambėti para-
doksaliai, teisininko ausiai – net eretiška, bet ji tik atkartoja tą ten-
denciją, kuri dominuoja visose Vakarų teisės tradicijos valstybėse, iš-
skyrus tas, kuriose teismai nėra tiek nepriklausomi, kad jiems būtų
leidžiama tarti paskutinį žodį konstituciniuose ginčuose.

Šį teiginį nesunku pailiustruoti tokiais pavyzdžiais. Konstitucijos
41 str. 3 d. *inter alia* skelbia, kad "[g]erai besimokantiems piliečiams
valstybinėse aukštosiose mokyklose laiduojamas nemokamas mokslas".
Analogiškai, Konstitucijos 53 str. 1 d. nustato, kad "[v]alstybė rūpinasi
žmonių sveikata ir laiduoja medicinos pagalbą bei paslaugas žmogui
susirgus". Gerai žinoma, jog praktika yra kitokia: aukštosiose mokyk-
lose mokslas yra bent dalinai mokamas, taip pat faktiškai nėra nemoka-
ma ir medicinos pagalba; šios tendencijos stiprėja, o administraciniai
bandymai jas įveikti tolygūs atitinkamų paslaugų kokybės sumažinimui
ir/arba asmenų, kuriems šios paslaugos yra prieinamos, rato susiaurini-
mui. Konstitucijos tekstas *by definition* negali būti pernelyg detalus,
numatyti konkrečius šių teisių "nemokamo realizavimo" kriterijus. Tai
yra konstitucinės doktrinos funkcija. Bet būtina sąlyga tokiai konstitu-
cinei doktrinai formuoti yra *konstitucinis konfliktas*, kuris įmanomas
tik tikrinant konkreto akto, žemesniu teisinio reguliavimo lygmeniu
reglamentuojančio atitinkamus visuomeninius santykius, (ne)prieštara-
vimą Konstitucijai. Ligi šiol Konstituciniame Teisme nebuvo nagrinė-

jama nė viena byla dėl teisės aktų (įstatymų ar poįstatyminių aktų) atitikimo Konstitucijos 41 arba 53 str. Konstitucinės jurisprudencijos, taigi ir konstitucinės doktrinos šiais klausimais apskritai nėra. *Ergo*, įmanomos pačios įvairiausios, labiausiai nesuderinamos minėtųjų konstitucinių nuostatų interpretacijos (taigi ir nevienodas taikymas), iš kurių nė viena negali *a priori* būti laikoma teisinga ar pagrįsta. Tokioje situacijoje konfliktai (bent dėl tokių konstitucinių nuostatų, kaip minėtosios) neišvengiami.

Pažymėtina, kad, nors Konstitucinis Teismas veikia jau šešerius metus, konstitucinės doktrinos formavimas šiuo metu geriausiu atveju yra pusiaukelėje. Nuo 1993 m. rugpjūčio iki 1999 m. birželio Konstitucinis Teismas yra nagrinėjęs prašymus dėl teisės aktų atitikimo 73 Konstitucijos straipsniams (iš 154³²). Suprantama, jog tam, kad dėl tam tikros konstitucinės nuostatos būtų suformuota nuosekli ir išsami doktrina, reikia, kad ji būtų nevienkartinio tyrimo objektas. Kol kas galima teigti, kad šiuo požiūriu yra tik du Konstitucijos "straipsniai-lyderiai" – 23 (nuosavybės neliečiamumas) ir 29 (asmenų lygybė) straipsniai. Nors dėl tų pačių priežasčių, apie kurias buvo rašyta 4–5 psl., ši statistika vertintina atsargiai, ji savaip informatyvi (žr. priedą; žinoma, pateikiamoje statistikoje ignoruojama tai, kad aiškindamas Konstituciją kaip vientisą aktą, Konstitucinis Teismas formuoja doktriną ir dėl tų Konstitucijos straipsnių, dėl teisės akto atitikimo kuriems konkrečioje byloje ginčo nėra; iš tokių Konstitucijos nuostatų paminėtinas, pvz., 5 str. 1 d. įtvirtintas principas, jog "valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas" – dažnoje byloje ši nuostata tarnauja kaip išėities pozicija, pagrindžiant valdžių padalijimą ir pusiausvyrą).

Pažymėtina, kad konstitucinės doktrinos formavimo požiūriu neturi lemiamos reikšmės, ar aktai buvo Konstitucinio Teismo pripažinti prieštaraujančiais, ar neprieštaraujančiais Konstitucijai. Svarbu kita – ir tai paradoksalu. Valstybėje, kurioje Konstitucija skaičiuoja pirmąjį savo veikimo dešimtmetį, "gyvosios Konstitucijos" – konstitucinės doktrinos – raidos ir plėtros pagrindas yra *visų pirma* konstituciniai konfliktai, kuriuos sąlygoja abstraktus daugelio Konstitucijos nuostatų (principų, normų) pobūdis. Tokiu būdu Konstitucija – per konstitucinę doktriną! – *generuoja pati save*. Atsižvelgiant į tai, kad didelė dalis prašymų į Konstitucinį Teismą patenka ne iš bendrųjų teismų, bet iš politinio proceso dalyvių³³, politiniai konfliktai ir opozicijos reiškiami daug-

mai kaltinimai Konstitucijos nuostatų pažeidimu tampa Konstitucijos, traktuojamos kaip "konstitucinio akto" ("pagrindinio teksto") ir konstitucinės doktrinos simbiozė, raidos sąlyga³⁴. Šiuo požiūriu straipsnio pradžioje minėtas į konstitucines vertybes orientuoto elito suformavimas, kaip konstitucinės tvarkos stabilumo sąlyga, įgauna kitą dimensiją: toks elitas tampa *ir* vienu iš ilgo pačios konstitucinės tvarkos kūrimo proceso veiksmu. Empiriniai tyrimai kol kas neleidžia tikėtis, kad šis procesas bus spartus³⁵.

PRIEDAS

I lentelė. Konstituciniame Teisme nagrinėti prašymai ištirti teisės aktų atitikimą Konstitucijos straipsniams

Str. ¹	1993 ²	1994	1995	1996	1997	1998	1999 ³	Viso
3	1	-	-	-	-	-	-	1
4	-	1	-	-	-	-	-	1
5	-	2	-	-	3	3	-	8
6	-	1	-	-	-	-	-	1
7	-	1	-	-	1	-	-	2
8	-	1	-	-	-	-	-	1
9	-	1	-	-	-	-	-	1
12	-	1	-	-	3	-	-	4
14	-	-	-	1	-	2	-	3
19	-	-	-	-	-	1	-	1
20	2	-	-	-	-	1	-	1
21	1	-	-	-	-	1	-	1
22	-	-	-	-	-	1	-	1
23	4	7	4	4	4	7	2	32
24	-	-	-	-	1	-	-	1
25	1	-	-	3	1	-	-	5
28	-	1	-	-	-	-	-	1
29	-	2	3	5	5	2	2	19
31	3	2	-	-	-	3	4	12
33	-	1	-	1	4	-	-	6
35	-	-	-	-	-	-	2	2
36	-	-	-	-	-	-	1	1
37	-	-	-	-	-	1	-	1
38	-	1	-	-	-	-	-	1
40	-	1	-	-	-	-	-	1
43	-	1	-	-	-	-	-	1
44	1	2	-	-	-	-	-	3
46	1	-	2	1	2	3	-	9
48	-	-	1	1	-	-	-	2

I lentelės tęsinys

50	-	-	-	-	-	1	-	1
52	-	-	-	1	-	-	-	1
55	-	-	-	-	-	1	-	1
56	-	-	-	-	1	2	-	3
59	2	-	-	-	1	-	-	3
60	1	-	-	-	-	1	-	2
62	1	-	-	-	-	-	-	1
63	1	-	-	-	-	-	-	1
66	2	-	-	-	-	-	-	2
67	3	2	-	1	1	2	-	9
68	-	-	-	-	1	-	-	1
69	-	-	-	-	2	-	-	2
70	-	-	-	-	1	-	-	1
71	-	1	-	-	-	-	-	1
74	-	-	-	-	-	-	1	1
77	-	-	2	-	-	-	-	2
84	-	-	1	-	-	-	-	1
89	2	-	-	-	-	-	-	2
92	-	-	-	-	1	1	-	2
93	-	-	-	-	-	1	-	1
94	-	-	1	1	1	4	-	7
95	-	-	-	-	-	1	-	1
98	-	-	-	-	-	1	-	1
101	-	-	-	-	-	2	-	2
102	-	1	-	-	-	-	-	1
104	-	1	-	-	-	-	-	1
106	-	-	-	-	1	-	-	1
109	-	3	2	-	1	2	2	10
110	-	1	-	-	-	-	-	1
111	-	1	-	-	-	-	-	1
114	-	-	-	-	1	-	-	1
115	-	1	-	-	-	-	-	1
118	1	-	-	-	-	2	2	5
119	-	-	2	-	1	-	-	3
120	-	-	3	-	1	-	-	4
123	-	-	-	-	1	-	-	1
124	-	1	-	-	-	-	-	1
127	-	-	-	1	-	2	1	4
128	-	-	2	-	1	-	-	3
132	-	-	-	-	-	2	-	2
134	-	-	1	-	-	-	-	1
138	-	-	1	-	-	-	-	1
141	-	-	-	1	-	-	-	1
145	-	-	-	-	1	-	-	1

*Pastabos:*¹ Konstitucijos straipsniai.² Rugsjūtis-gruodis.³ Sausis-gegužė.*PASTABOS IR NUORODOS*

¹ Dobryninas A. *Konstitucija: Tarp politikos ir teisės // Politologija*. – 1998. – Nr. 1. Tas pats straipsnis buvo išspausdintas ir kitame leidinyje (žr.: A. Dobryninas. *Konstitucija: Tarp politikos ir teisės // Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: Konferencija, skirta Lietuvos Respublikos Konstitucijos penkerių metų sukakčiai*, Vilnius, 1997 m. spalio 24-25 d. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras. – 1998). Toliau cituojamas straipsnio variantas, spausdintas *Politologijoje*.

² Dobryninas A. *Op. cit.* – P. 97. Faktiškai daugelis dabartinių konstitucijų yra rašytinės, bet ne visuomet vientisi dokumentai. Net tos konstitucijos, kurios dažnai vadinamos "nerašytinėmis", faktiškai susideda iš kelių teisės aktų (Didžiosios Britanijos, Izraelio, netolimoje pratyje ir Naujosios Zelandijos). Rašytinės-nerašytinės konstitucijos dichotomija neretai painiojama su kita, jai netapačia, pagal kurią konstitucijas galima skirstyti į kodifikuotas (t.y išdėstytas viename teisės akte) ir nekodifikuotas. Bet A. Dobryninas žvelgia giliau – jis priziūmuoja konceptualų "formalios" konstitucijos skirtumą nuo tų pamatinių principų ir procedūrų, kuriomis grindžiama valstybės santvarka. Tokia pozicija tik iš pažiūros gali būti gretinama su garsiąja V. Lenino "juridinės" ir "faktinės" konstitucijos dichotomija: iš tiesų kalba čia ne apie skirtumą tarp konstitucinio reguliavimo ir faktinių konstituciškai reikšmingos elgsenos deviacijų (formaliai teisiškai traktuotinų kaip konstitucijos pažeidimai), bet apie skirtumą tarp konstitucinę reikšmę turinčių konvencijų ir jų formalaus juridinio įtvirtinimo.

³ Dobryninas A. *Op. cit.* – P. 98.⁴ *Ibid.*⁵ *Ibid.* – P. 98-99.⁶ Žr., pvz., Friedrich C. J. *Constitutional Government and Democracy: Theory and Practice in Europe and America*. – Waltham: Blaisdell. – 1968. – P. 5-6.⁷ Dobryninas A. *Op. cit.* – P. 100.⁸ *Ibid.* – P. 100-101.⁹ *Ibid.* – P. 101.¹⁰ Žr., pvz., Antieau C. J. *The Higher Laws: Origins of Modern Constitutional Law*. Buffalo & New York: William C. Hein & Co. – 1994; Caenegem R. C. van *An Historical Introduction to Western Constitutional Law*. – Cambridge: Capbridge University Press. – 1995; Cappellotti M. *Judicial Review in Comparative Perspective*. – Oxford: Clarendon Press. – 1989; Id. *Judicial Review in Contemporary World*. – Indianapolis, Kansas City & New York: Bobbs-Merrill. – 1971; Corwin E. S. *The Basic Doctrine of American Constitutional Law // K. L. Hall (ed). Judicial Review in American History: Major Historical Interpretations*. New York & London: Garland Publishing. – 1987; Id. *The "Higher Law" Background of American Constitutional Law // Coleman J. L. & Sebok A. (eds). Constitutional Law and Its Interpretation*. – New York & London:

Garland Publishing. – 1994; Finer S. E. *Notes Towards a History of Constitutions* // Bogdanor V. (ed). *Constitutions in Democratic Politics*. – Aldershot, Brookfield, Hong Kong, Singapore & Sydney: Gower. – 1988.

¹¹ Iš tikrųjų buvo padarytos 27 pataisos.

¹² Dobryninas A. Op. cit. – P. 100.

¹³ Pvz., XXI pataisa praktiškai panaikino XVIII pataisą.

¹⁴ Ozolas R. *Konstitucijos ribos* // Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: Konferencija, skirta Lietuvos Respublikos Konstitucijos penkerių metų sukakčiai, Vilnius, 1997 m. spalio 24-25 d. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras. – 1998. – P. 54.

¹⁵ Žr., pvz., Lane J.-E. *Constitution and Political Theory*. Manchester & New York: Manchester University Press. – 1996; Nagel R. F. *Constitutional Cultures: The Mentality and Consequences of Judicial Review*. – Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press. – 1989; Nino C. S. *The Constitution of Deliberative Democracy*. New Haven & London: Yale University Press. – 1996.

¹⁶ Aišku, neskaičiuojant minėtųjų 27 pataisų.

¹⁷ Žr., pvz., Corwin E. S. *The "Higher Law" Background of American Constitutional Law*; Gough J. W. *Fundamental Law in English Constitutional History*. – Oxford: Clarendon Press. – 1955.

¹⁸ Plg., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucijos 18 str. ("Žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės") bei Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimą (*Valstybės žinios*. – 1999. – Nr. 42 – 1345), kuriame Seimo statuto 259 str. prieštaravimas Konstitucijai grindžiamas Preambulėje įtvirtinto teisinės valstybės siekio interpretavimu.

¹⁹ Bet kartas nuo karto pasitaiko ir priešingų bandymų. Benc paskutinis pavyzdys – siūlymas keisti Konstitucijos 74 str., nustatant, kad Seimo narys automatiškai netenka savo mandato tada, kai jo atžvilgiu įsiteisėja teismo apkaltinamasis nuosprendis (Agintas R. *Po A. Butkevičiaus apkaltos – siūlymas keisti Konstituciją* // Respublika. – 1999 m. liepos 8 d. – P. 2).

²⁰ Apie tai plačiau žr.: Žilys J. *Konstitucijos stabilumas teisinės kultūros kontekste* // Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: Konferencija, skirta Lietuvos Respublikos Konstitucijos penkerių metų sukakčiai, Vilnius, 1997 m. spalio 24-25 d. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras. – 1998.

²¹ Retą išimtį žr.: *Ibid.* – P. 29. Straipsnio autorius, deja, teiginį, kad "Konstitucinio Teismo prerogatyvos aiškinant Konstituciją iš dalies šalina ir prielaidas ją keisti" pateikia ne kaip savo, bet kaip žinomo politiko nuomonę, kurios šis, bent cituojamame straipsnyje, toli gražu nėra pareiškęs (plg. Ozolas R. *Demokratija Lietuvoje: Nuo idėjos iki tikrovės* // Jankauskas A. (ats. red.). *Demokratija Lietuvoje: Elitas ir masės. Metinės konferencijos medžiaga*, Vilnius, 1995 m. lapkričio 24-25 d. – Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla. – 1996).

²² Pavilionis V. *Konstitucinių normų interpretavimas Konstitucinio Teismo nutarimuose* // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Tarptautinė konferencija, skirta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įkūrimo penkerių metų sukakčiai. 1998 m. balandžio 23-24 d., Vilnius / Constitutional Justice: The Present and the Future: An International Conference on the Occasion of the 5th Anniversary of the Establishment of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania. Vilnius, 23-24 April 1998. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. – 1998. – P. 155. Tiesa, tas pats autorius čia pat pažymi, kad "daugiausia dėmesio skirtina interpretavimui *sensu stricto*, nors vargu ar būtų galima atmesti kaip visiškai nereikšmingą išaiškinimą tų normų, kurių turinys iš pirmo žvilgsnio nekelia didesnių abejonų" (*Ibid.*).

²³ "Dar ir šiandien gaji pažiūra į teisėją ne kaip į teisės aiškintoją, o tik kaip į formalų jos taikytoją" (Mikelėnienė D., Mikelėnas V. *Teismo procesas: Teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. – Vilnius: Justitia. – 1999. – P. 137). Tokios pažiūros ištakos siekia dar Hanso Kelseno normatyvizmą, bet čia originalioji pozicija apverčiama aukštytyn kojomis: H. Kelseni teisminis konstitucijos (ir teisės) aiškinimas, kaip savarankiška intelektualinė veikla, buvo beprasmiškas ir neįmanomas dėl to, kad jis negali būti atsietas nuo valinio akto – taikymo, o šis yra ne kas kita kaip naujų normų kūrimas (plg. Kelsen H. *Pure Theory of Law* / Transl. by Knight M. – Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press. – 1967. – P. 348-356), tuo tarpu pripažįstant teismams tik taikymo, netaapatinamo su naujų normų kūrimu, funkciją, aiškinimas tampa beprasmiškas ne tiek dėl to, kad jis "neįmanomas", kiek dėl to, kad jis yra kenksmingas, nes nepagrįstai išplečiamos teisminės valdžios galios.

²⁴ Vörös I. *Contextuality and Universality: Constitutional Borrowings on the Global Stage – The Hungarian View* // University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law. – 1999. – Vol. 1. – <http://www.law.upenn.edu/conlaw/issues/vol1/num3/voros.htm>.

²⁵ Žr., pvz., Henderson J. *The First Russian Constitutional Court: Hopes and Aspirations* // Müllerson R., Fitzmaurice M. & Andenas M. (eds). *Constitutional Reform and International Law in Central and Eastern Europe*. – The Hague, London & Boston: Kluwer Law International, 1998; Herczegh G. *Three Years at the Constitutional Court of Hungary (1990-1993): A Personal Account* // Müllerson R., Fitzmaurice M. & Andenas M. (eds). – Op. cit.; Maruste R. & Schneider H. *Constitutional Review in Estonia – Its Principal Scheme, Practice and Evaluation* // Müllerson R., Fitzmaurice M. & Andenas M. (eds). – Op. cit.; Sabaliūnas L. *Comparative Perspectives on Judicial Review in Lithuania* // Europe-Asia Studies. – 1996. – Vol. 48; Schwartz H. *Constitutional Courts: Of Politics, Law and Justice* // Wyrzykowski M. (ed). *Constitution-Making Process*. – Warsaw: Institute of Public Affairs. – 1998; Id. *The New Courts: An Overview* // East European Constitutional Review. – 1993. – Vol. 2. – No. 2; Id. *The New Eastern European Constitutional Courts* // Howard A. E. D. (ed). *Constitution Making in Eastern Europe*. – Washington: The Woodrow Wilson Center Press. – 1993.

²⁶ Kavass I. I. *The Emergence of Constitutional Courts in Europe: An Introduction* // Kavass I. I. (ed). *Supranational and Constitutional Courts in Europe: Functions and Sources*. Papers Presented at the 30th Anniversary Meeting of the International Association of Law Libraries, Bibliothèque Cujas, Paris, August 1989. – Buffalo & New York: William S. Hein & Co. – 1992. – P. 3.

²⁷ Swisher C. B. *American Constitutional Development*. – Cambridge: Houghton Mifflin. – 1954. – P. 10.

²⁸ Robert Cf., Maddex L. *Constitutions of the World*. – London: Routledge. – 1996. – P. xxi (note 4).

²⁹ Žr., pvz., Lapinskas K. *Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas valstybės valdžių sistemoje* // Rinkevičius V. (sud.) *Konstitucinis Teismas ir Konstitucingumo garantijos Lietuvoje*. Konferencijų medžiaga. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. – 1995; Žilys J. *Konstitucinio Teismo sprendimai – jų teisinė prigimtis ir galia* // Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų teisinės prigimties, galių ir realizavimo problemos / Orzeczenia instytucji nadzoru konstytucyjnego – problemy związania z ich charakterem prawnym, mocą oraz realizacją. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. – 1997.

³⁰ Žilys J. *Konstitucijos stabilumas teisinės kultūros kontekste*. – P. 28.

³¹ Konstitucijos 6 str. 1 d.

³² Čia neįskaičiuojami Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Įstatymas Dėl Lietuvos Valstybės, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Aktas Dėl Lietuvos Respublikos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų Konstitucinis Įstatymas ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų Konstitucinio Įstatymo įrašymo į konstitucinių įstatymų sąrašą įstatymas.

³³ Statistiką žr.: Rinkevičius V. *Šešeri Konstitucinio Teismo metai* // Justitia. – 1999. – Nr. 1. – P. 4, 5.

³⁴ Plg. Kubilius A. *Konstitucinis Teismas ir politinis procesas* // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. – P. 69 ir sek.

³⁵ Netiesiogiai tokią išvadą skatina daryti tai, kad daugiau kaip pusė valdžių elito atstovų tiekia tokiai pažeistų teisių gynimo procedūrai, kai ginčą bandoma išspręsti nesikreipiant į teismą (Babachinaitė G. *Valdžių elito teisinė sąmonė: Konstituciniai valstybės ir visuomenės sąrangos aspektai* // Babachinaitė G., Novagrockienė J., Rauličkytė A. & Valickas G. Lietuvos valdžių elito teisinės sąmonės ir savimonės ypatumai. – Vilnius: Eugrimas. – 1997. – P. 77).

SUMMARY

CONSTITUTION AND ITS INTERPRETATION

In the article, it is oftentimes referred to the recent (1998) article in this Journal by Aleksandras Dobryninas in which (on the basis of Aristotelian theory) the Constitution is defined both as a fundamental law of the state, and as the set of fundamental principles revealed inter alia through the interpretation process. After having stated that "it appears difficult to altercate on the theoretical sagacity of the ideas" postulated in the said article, the author indicates that there is a certain inconsistency which may lead to conclusions negating the given theoretical postulates. It is argued that the stability of the constitutional order should not be understood only in quantitative terms (such as the number of amendments to the "basic text" of the fundamental law) but that the potential of constitutional interpretation should also be taken into account. The result of the interpretation of the Constitution is the constitutional doctrine worked out by the Constitutional Court (or other courts of constitutional jurisdiction). It is argued that, unless the constitutional doctrine is included under the broad concept of the constitution and awarded the same legal force as the "basic text" of the Constitutional Act, there is unavoidable a contradiction between the necessity to maintain the stability of the constitutional order and the necessity of having the Constitution up-to-date with the requirements of time. On the basis of the Constitutional Court of Lithuania, it is shown that, at the current stage of development, the constitutional doctrine is generated by virtue of the constitutional conflicts ruled by the Constitutional Court. So far, the Court has not yet interpreted most of the constitutional provisions which leads to the conclusion that, in many fields of societal relations, the country has as little of "applicable" Constitution as it has of the constitutional jurisprudence.